

Смик І. А.,
командир факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

Науковий керівник:
Дручек О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення та правоохоронної
діяльності факультету забезпечення
державної безпеки,
Київський інститут Національної
гвардії України
(м. Київ, Україна)

ЕВОЛЮЦІЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Поняття державної безпеки є одним із ключових у теорії та практиці державотворення. Воно завжди відображало рівень розвитку держави, характер її політичних інститутів, зовнішні та внутрішні виклики. Історія України демонструє складний і суперечливий шлях трансформації цього поняття — від вузько військового трактування до комплексної системи захисту інтересів держави та громадян.

На етапі Київської Русі (IX–XIII ст.) безпека держави сприймалася, передусім, як оборона території й утримання влади князя. Джерела свідчать, що захист здійснювався через військові дружини, систему укріплень, династичні шлюби та дипломатичні угоди [1]. Основна увага приділялася стримуванню зовнішніх загроз – половців, печенігів, а пізніше монголо-татар. Поняття «безпека» у цей час майже повністю ототожнювалося з воєнною потугою та особистою стабільністю правителя.

У період Козацької держави XVII ст. державна безпека отримала ширший зміст. Поряд із військовими питаннями дедалі важливішим ставав політичний вимір. Для Гетьманщини безпека означала не лише оборону від нападів Речі Посполитої чи Османської імперії, але й гарантію збереження автономних прав та «вольностей» козацького стану. Саме в цей час поняття безпеки почало поєднуватися з міжнародною політикою та дипломатією [2].

XIX століття стало періодом, коли українські землі перебували у складі двох імперій – Російської та Австро-Угорської. У цих умовах питання безпеки для українців набуло нового змісту: воно більше не зводилося до військової сили, а асоціювалося з культурним і національно-ідентифікаційним виміром. Діячі

Кирило-Мефодіївського братства, такі як М. Костомаров, Т. Шевченко, П. Куліш, вважали, що безпека майбутньої української державності залежить від збереження мови, традицій та освіти [3].

Період Української революції 1917–1921 рр. став першим масштабним досвідом формування інституцій державної безпеки. Центральна Рада та пізніше Директорія намагалися створити власні силові структури, розробити закони про військову службу, визначити державні кордони та систему управління. Проте, відсутність єдності серед політичних сил, внутрішні конфлікти й потужний зовнішній тиск призвели до поразки [4].

У радянський період (1922–1991) поняття державної безпеки набуло викривленого змісту. Органи НКВС, а згодом КДБ забезпечували контроль не над загрозами для держави, а над самим населенням. Безпека трактувалася як стабільність тоталітарної системи, а не як захист прав громадян чи інтересів держави загалом [5].

Після проголошення незалежності у 1991 р. Україна зіткнулася з необхідністю створення власної системи безпеки. Створення Служби безпеки України, ухвалення законів про оборону та національну безпеку стали фундаментальними кроками. Проте пострадянська спадщина, економічні кризи та політична нестабільність значно ускладнювали формування ефективної моделі. Лише з часом почало складатися розуміння того, що державна безпека має охоплювати не лише військову та політичну сфери, а й економіку, інформацію, енергетику та кіберпростір [6].

2014 рік став переломним. Анексія Криму та війна на Донбасі змусили українське суспільство і владу переосмислити безпекову політику. Було ухвалено нові доктринальні документи, розпочато реформу Збройних сил і СБУ, а інформаційна безпека та міжнародне співробітництво вийшли на перший план. Ще більш радикальні зміни принесло повномасштабне вторгнення росії в Україну у 2022 році. Сучасне розуміння державної безпеки охоплює вже весь комплекс заходів: від військової сили та дипломатії до кіберзахисту, економічної стійкості, розвитку громадянського суспільства і моральної єдності народу [7].

Окремої уваги заслуговують внутрішні виклики, які суттєво впливали на розуміння та розвиток державної безпеки в різні історичні періоди. Якщо у князівській добі основними загрозами були міжусобні війни, то в козацьку епоху головною проблемою стала політична нестабільність. У XIX столітті внутрішнім фактором небезпеки виступала русифікаційна та колонізаційна політика імперій. У XX ст. внутрішні загрози набули форми репресій та цензури. У незалежній Україні ключовими загрозами стали корупція, слабкість інституцій і політична фрагментація [6]. Події 2014 року показали, що недооцінка внутрішніх чинників може бути не менш небезпечною, ніж зовнішня агресія. Досвід України варто розглядати у ширшому європейському контексті, де безпека розуміється і як гарантія прав громадян, і як основа економічного добробуту [7].

Таким чином, еволюція поняття державної безпеки в історії України доводить, що воно ніколи не було статичним. У різні епохи воно акцентувало увагу на різних аспектах: від військового захисту в князівську та козацьку добу

– до культурної ідентичності у ХІХ ст., інституційної організації під час УНР і до політичного контролю в радянську епоху. Сучасна незалежна Україна вибудовує модель, яка інтегрує всі ці складові та спирається на європейські стандарти. Авторська позиція полягає у тому, що державна безпека повинна розглядатися не лише як оборонна категорія, а як багатовимірна система, де центральне місце посідає людина. Жодна держава не може бути безпечною без захисту культурної ідентичності, прав і свобод громадян, економічної стійкості та сильної армії. Для сучасної України державна безпека – це не тільки гарантія суверенітету, а й фундамент виживання нації та її інтеграції у глобальну систему колективної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Грушевський М. Історія України-Руси. Київ: Наукова думка, 1993. Т.2.
2. Смолій В., Степанков В. Українська національна революція ХVІІ століття. Київ: Альтернативи, 1999.
3. Шевченко І. Кирило-Мефодіївське братство: ідеї та діяльність. Львів: Світ, 2001.
4. Верстюк В. Українська Центральна Рада: історичний нарис. Київ: Наукова думка, 1997.
5. Бажан О. Державна безпека в радянській Україні: структура та функції. *Український історичний журнал*. 2010. № 2. С. 112–128.
6. Горбулін В. Державна безпека України: виклики і стратегії. Київ: НІСД, 2019.
7. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Указ Президента України №392/2020 від 14 вересня 2020 р. Київ, 2020.